

KONINKLIJKE OBJECTEN IN DELFTS MUSEUM

DNA VAN NEDERLAND:
VAN TAFELMES
TOT POSTZAKJAS

Van een 16de-eeuws tafelmes van Willem van Oranje tot en met een wereldberoemd jasje dat is uitgeleend door koningin Máxima zelf, tijdens de tentoonstelling *DNA van Nederland* zijn in Museum Prinsenhof Delft meerdere 'koninklijke' objecten te zien.

Tafelmes van Willem van Oranje, palmhout, zilver en staal, 1574

Portret van Willem van Oranje, Michiel van Mierevelt, circa 1620.

Onderbroek van Hendrik Casimir I, 1630-1640 (niet op de expositie).

TEKST MAURICE WERY

De tentoonstelling in Museum Prinsenhof Delft gaat over herinneringsobjecten en de waarde die mensen daaraan toekennen. Een voorwerp kan 'waardeloos' zijn, maar doordat het een bijzondere rol in de geschiedenis heeft gespeeld, kan het nu van grote historische of emotionele waarde zijn. Een goed voorbeeld zijn de kogelgaten in het Prinsenhof die achterbleven toen Willem van Oranje werd vermoord. Al 430 jaar komen bezoekers hiervoor naar Delft. Ook de kogelgaten maken deel uit van de tentoonstelling.

Het is geen toeval dat in een tentoonstelling over historische herinneringsobjecten ook voorwerpen uit koninklijk bezit getoond worden. 'Koninklijke' voorwerpen kunnen al eeuwenlang op bijzondere belangstelling rekenen. Het bewaren van gebruiksvoorwerpen die ooit in het bezit waren van een vorst, is een traditie in veel Europese landen. In Nederland (of de Nederlanden) is de fascinatie voor de leden van het Huis Oranje-Nassau zo sterk dat er sinds de 17de eeuw allerlei (gebruiks)voorwerpen van hen zijn bewaard. Een opmerkelijk voorbeeld is de onderbroek van de Friese Nassau Hendrik Casimir I graaf van Nassau-Dietz (1612-1640), die zich in de collectie van het Rijksmuseum in Amsterdam bevindt. Maar ook lichaamsmateriaal wordt bewaard ter herinnering. Eveneens in het Rijksmuseum bevindt zich een vlecht van stadhouder Willem IV (1711-1751). Het is een flinke bos lichtgrijs haar van bijna 30 centimeter lang, aan één eind samengebonden met dun touw tot acht vlechten. Niet bekend is of deze vlecht bij leven of bij dood is afgesneden. De vlecht is te zien in de tentoonstelling, en vormt een wel heel tastbare herinnering aan de 18de-eeuwse stadhouder.

RUZIE IN DE REPUBLIEK

Wat de situatie in Nederland zo uniek maakt, is dat hier vanaf de 17de eeuw niet alleen koninklijke objecten worden bewaard, maar ook voorwerpen die herinneren aan 'gewone' politici of hooggeplaatste militairen. Dit heeft te maken met de specifieke politieke situatie in de Nederlanden rond die tijd. De Nederlanden zijn verdeeld. De oorlog tegen Spanje is gestaakt vanwege het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). Stadhouder Maurits zou liever doorvechten omdat hij vreest dat Spanje zich herstelt en alsnog de Republiek wil vernietigen. Johan van Oldenbarnevelt, raadspensionaris van Holland en daarmee de hoogste ambtenaar van het meest machtige gewest, wil juist vrede omdat dat goed is voor de handel. Daarnaast is er sprake van een conflict op godsdienstig gebied. Ook hier zijn Maurits en Van Oldenbarnevelt het niet met elkaar eens. Deze strijd binnen de gereformeerde kerk speelt zich af tussen remonstranten en contraremonstranten. In eerste instantie is de strijd theologisch van aard, maar het conflict wordt al snel politiek: Maurits vreest dat een verdeelde kerk ook zorgt voor een verdeeld Nederland. Daar mag geen sprake van zijn. Maurits grijpt in. Hij laat zijn belangrijkste remonstrante tegenstanders oppakken. Hugo de Groot, de briljante Delftse rechtsgeleerde, wordt opgesloten in staatsgevangenis Loevestein. Johan van Oldenbarnevelt krijgt een zwaardere straf: op 13 mei 1619 wordt hij onthoofd op het Haagse Binnenhof.

Beulzwaard waarmee Johan van Oldenbarnevelt onthoofd zou zijn, circa 1600.

Vlecht van stadhouder Willem IV, circa 1750.

De orde lijkt hersteld. Maurits heeft de macht, de gereformeerde kerk is verenigd en de oorlog tegen Spanje kan weer beginnen. Maar onderhuids is de Republiek verdeeld. Niet iedereen is Hugo de Groot en Van Oldenbarnevelt vergeten. In eigen kring worden de 'helden' van de Republiek herdacht. Dit kan niet in de openbaarheid, dus standbeelden of grote schilderijen zijn uit den boze. Nee, de grootste 'fans' van Van Oldenbarnevelt herdenken hun held door middel van het bewaren van herinneringsobjecten. Dit zijn vaak eenvoudige gebruiksvoorwerpen, die hebben toebehoord aan de overledene, en die juist daar hun waarde aan ontleen.

Van Van Oldenbarnevelt zijn er talloze herinneringsobjecten bewaard. Zijn ring, zijn snuifdoos, zijn bril, en natuurlijk zijn wandelstok, waar hij op-leunt wanneer hij in Den Haag het schavot beklimt. Maar ook andere objecten die verband houden met de executie worden bewaard. In het Rijksmuseum bevindt zich nog altijd de stoel waarop de raadspensionaris zat voor hij het schavot beklom. Het meest spectaculair is wel het beulzwaard, ook in de collectie in het Rijksmuseum. Om de herinnering levend te houden is het zwaard voorzien van een inscriptie: 'Stokoude schuldloze helt / Rampzalige Oldebarneveltd / Dit zwaart sloeg door uw hals den staat / Een diepe wonde in zijnen raad / Toen op het Haagse moortschavot / Uw dierbaar leven wierd geknot'. Er zit trouwens een koninklijk tintje aan dit beroemde zwaard. In 1878 wordt het geschonken aan de voorloper van het Rijksmuseum; de schenker is een kamerheer van koning Willem III.

In de 17de eeuw worden de herinneringsobjecten van Van Oldenbarnevelt vooral uit bewondering bewaard, maar later raken ze deze functie kwijt. In de 19de eeuw komen enkele van deze 'vaderlandse relieken' zelfs terecht in de koninklijke verzamelingen. Dit is opmerkelijk, omdat de objecten ook herinneren aan Maurits die zijn tegenstanders – onder wie Van Oldenbarnevelt – uit de weg heeft geruimd. Voor koning Willem II is dit waarschijnlijk niet relevant als hij midden 19de eeuw de snuifdoos van de oude raadspensionaris toevoegt aan zijn nog altijd uitdijende kunst- en curiosacollectie. De schildpad snuifdoos is voorzien van een prachtige ajour gezaagde zilveren versiering. In het zilver zijn de letters 'Mr. J.O.' gegraveerd. Koning Willem II zal zich niet meer bewust zijn geweest van de oorspronkelijke politieke lading van een dergelijk 'reliëk'. De snuifdoos past goed in zijn verzameling

De snuifdoos van de raadspensionaris komt midden 19de eeuw in het bezit van koning Willem II

Kogelgaten in de Moordhal van Museum Prinsenhof Delft.

Boekenkast van Hugo de Groot in Museum Prinsenhof Delft, 1600-1650.

en, waarin het bij lange na niet het meest opmerkelijke object van zijn zoon Hendrik bijvoorbeeld krijgt hij een enveloppe met een mysterieus poeder. Het opschrift in het Frans, verklaart de De as van Achilles en Patroklos.

BOEKENKASTEN

andere beroemde tegenstander van Maurits, Hugo de Groot, werd er interessante 'vaderlandse relikven' op. Van Hugo de Groot onder andere een pluk haar, zijn mantel, een stukje broek, natuurlijk de sleutel tot zijn spectaculaire ontsnapping uit de gevangenis, zijn boekenkast, bewaard. Nadat Hugo de Groot door zijn vriendin Maria van Reigersberch en haar dienstmeisje in een boekentent Loevestein is gedragen, is de vernedering voor Maurits van De stadhouder – die hem daar heeft laten opsluiten – staat op zijn ontsnapping roemt De Groot zijn kist in een 'zoete schuilplaats! O voor korte tijd nauw huisje!' Des te zeker dat de kist zelf zoekraakt. Het is er tegenwoordig maar liefst drie boekenkisten van Hugo de Groot bewaard. Hoe kan dit? Hugo de Groot zelf concludeert al, na afwisseling met zijn broer Willem, dat de echte kist waarvoor zoek is. In de vroege 18de eeuw wordt de kist als verloren beschouwd. Dan, plotseling, na meer dan honderdzesig jaar, duikt 'de kist' op. Het einde van deze eeuw staat bekend als de 'herontdekkingstijd'. De patriotten zijn niet tevreden met de impopulaire regering van Willem V. Zij proberen van Nederland een vrije, democratische staat te maken, geheel volgens Franse verlichtingsidealen. Het zijn de patriotten fel tegenstander van de Oranjes. Voor de patriotten menen dat historische figuren zoals Van Oldenbarnevelt en De Groot Nederland groot hebben gemaakt, en niet de Oranjes. De net teruggevonden kist fungeert als tastbare herinnering aan het verleden. De kist fungeert net als politiek instrument. De kist fungeert net als een waar relik: de kist is zo populair, dat er meerdere kisten bestaan.

De kisten rondom de authenticiteit gelden ook voor veel andere heren. De hierboven beschreven snuifdoos, het gegraveerde bord, het stokje van Van Oldenbarnevelt, deze herinnerings-

objecten zijn allemaal 'ontdekt' gedurende de patriottentijd, en voor alle drie geldt dat de motieven om de objecten te bewaren en te tonen politiek van aard zijn.

En de kogelgaten in Delft, hoe zit het daar dan mee? Ook het antwoord op deze vraag is deels ontvullend. Vaststaat dat Willem van Oranje op deze plek in het Prinsenhof is neergeschoten. Vaststaat ook dat de kogels meerdere gaten in de muur hebben achtergelaten. Bovendien beschikken we over heel veel dagboeken en reisverslagen die getuigen van een rijke bezoekersgeschiedenis aan de Moordhal. Al vanaf de late 16de eeuw komen bezoekers langs en schrijven zij over deze bijzondere kogelgaten die een versmelting zijn van herinneringsobject en herinneringsplaats. Maar of de gaten altijd hun huidige vorm hebben gehad? Dat valt te bezien. De wat oudere bezoeker aan het Prinsenhof herinnert zich de tijd waarin men nog met de vinger kon voelen hoe de kogels die de prins doorschoten hadden zich in de muur geboord hadden. En al die bezoekers wilden hetzelfde: de moord op Willem van Oranje voelen, opnieuw beleven. Door slijtage was het nodig de kogelgaten enkele keren bij te smeren. Is er dan niks meer echt? Een van de meest opzienbarende stukken in de tentoonstelling *DNA van Nederland*, maakt een goede kans dat wel te zijn. In de Koninklijke Verzamelingen in Den Haag bevindt zich een dun mes met een gesneden houten schede, dat naar alle waarschijnlijkheid wel degelijk heeft toebehoord aan Willem van Oranje! Van de prins is slechts een handvol objecten bewaard gebleven. Zijn wapen, enkele spreuken en het jaartal 1574 staan in het palmhout gesneden. Gezien de datering is het mes gebruikt in de tijd dat de prins in het Prinsenhof verbleef, van 1572 tot 1584. Een dergelijk mes werd in de 16de eeuw aan de riem gedragen en werd onder andere gebruikt om mee te eten. In de tentoonstelling *DNA van Nederland* is het mes weer in de oude eetzaal van Willem van Oranje te zien, de plek waar het mes ook gebruikt zou kunnen zijn door de prins. ◆

DE TENTOONSTELLING *DNA VAN NEDERLAND, VAN STAART TOT SPACEPAK IS TOT EN MET 18 FEBRUARI 2018 TE ZIEN IN MUSEUM PRINSENHOF DELFT.*

Auteur Maurice Wery is conservator stads- en Oranje-geschiedenis Museum Prinsenhof Delft.

FOTO'S: ANP, KONINKLIJKE VERZAMELINGEN DEN HAAG, MUSEUM PRINSENHOF DELFT, RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

WIN EEN RONDLEIDING

Vorsten-abonnees maken kans op een rondleiding voor twee personen over de tentoonstelling. Datum: zaterdag 13 januari 2018, van 12.30 tot 13.30 uur. Mail voor 14 december 2017 uw adresgegevens naar info@vorsten.nl met in de onderwerpregel 'Delft'. Wie weet bent u een van de zeven winnaars.

Portret van prins Maurits, Michiel van Mierevelt, circa 1613-1620 (niet op de voorpagina).

Is het postzakjasje van Jan Taminiau dat koningin Máxima droeg een herinneringsobject voor de toekomst?

